

csak a kortársi aha-élményt hivatottak szolgálni, esetenül mondanak ellent a szövegnek. Valló következetesen megjártott egy számára fontossá vált változatot, de alighanem melléfogott. Immár csak a rendező színészvezetői képességében és a színészek teljesítményében lehetne bízni annak, aki az előadástól élményt vár (mint ahogy elvben várhatott is: a Radnóti, Wilde, Valló és a szereposztás némely neve így együtt minden reményre feljogosító kombinációnak látszott). A szereplők közül azonban csak a Mrs. Cheveleyt (ő végre valóban csak Mrs.) alakító Kovács Adél szikráztatja fel maga körül a levegőt. Gyönyörű, elegáns (a jelmezeket tervező Benedek Mari egyedül vele bánt hízelgően), szofisztikált, játékos, eszes, titokzatos, gyilkos indulatú – furcsa mód olyan, mintha a Wilde által megírt Mrs. Cheveleyt játszaná, még hozzá modern eszközökkel.

Máskülönben – eltekintve talán még Martin Márta ízes Mrs. (Lady) Markham-jétől – halovány, karakter nélküli színészetet láthatunk; egyszer-egyszer eszembe is jutott, miként hathatna ez az előadás egy olyan külföldi nézőre, aki nem vetítené a látottak mögé mindazt, amit mi, beavatottak a színházról, a rendezőről, egyes színé-

szekről tudunk, s csak a jelen élmény alapján alkotna véleményt. A kritikus minimális szakmai vértetéhez tartozik, hogy soha ne szenvedjen jelzőszűkében, ám adott esetben csak a „jellegtelen”, „szegényes”, „szürke” jelzők szinonimáin törhetném a fejem – le is mondok róla. Itt is visszatér a korrigálási szindróma: Valló olyan céltudatosan mellőzte a Wilde által (Sir) Robert Chilternről, (Lady) Gertrude Chilternről, Mabel Chilternről adott, olvasmánynak is kellemes jellemzéseket, hogy elfelejtett más csemegékről gondoskodni. Külön jelzők járnak Szávai Viktóriának (Gertrude Chiltern) a darabos, helyenként görcsös játékért, ám ő és kollégái legalább a cselekménnyel összefüggésben jelzik szerepalakjuk főbb tulajdonságait; Lengyel Tamásról – (Lord) Goring – azonban még ez sem mondható el. Akinek lord Para Doxról, erről az önarckép jellegű és a konfliktusban meg-nemesedő dekadens-arisztokratikus dendiről netán volt valamelyes képe, elbúcsúzhat tőle: a tehetséges fiatal színész megelőző szerepeinek suta, gátlásos, bumfordi kamaszát variálja; nemcsak Mrs. Cheveley, de még a nála jóval fiatalabb Mabel Chiltern is az ujjá kőrre csavarja. (Különbem nem értem a scenográfia koncepcióját: a szokványos-érdektelen s még csak nem is esztétikus üvegkocka falaktól eltérően miért éppen [Lord] Goring helyszínéhez jár realiztikus könyvtárfal?)

Fél mondatot még a színészekhez: Kocsó Gábornak (Phipps, inas) még egy 2003-as budapesti elitmilióban sem kéne leülnie gazdája jelenlétében.

A főrendi címekeket nem poénkodó modorosságból biggyesztettem a nevek elé. Ha már az angol milió és az angol nevek megmaradtak, a közönség számára ezek a címek is ismerősen csengtek volna; a szereplők lényéhez pedig éppúgy hozzátartoznak, mint királyé, királynéé, királyfié egy másik szigetországi színműben.

OSCAR WILDE: AZ IDEÁLIS FÉRJ (Radnóti Színház)

FORDÍTOTTA: Nádasdy Ádám. DÍSZLET: Szlávik István. JELMEZ: Benedek Mari. DRAMATURG: Morcsányi Géza. MOZGÁS: Gyöngyösi Tamás. ASSZISZTENS: Őri Rózsa. RENDEZŐ: Valló Péter.

SZEREPLŐK: Szombathy Gyula, Lengyel Tamás, Hirtling István, Szávai Viktória, Bartsch Kata e. h., Kovács Adél, Martin Márta, Borbás Gabi, Karalyos Gábor, Kocsó Gábor.

KOVÁCS DEZSŐ

A mocsár éneke

■ MIKSZÁTH KÁLMÁN-ZÁVADA PÁL: KÜLÖNÖS HÁZASSÁG ■

Járom az utam, dudorászom a Váci útra menet, pedig taknyom-nyálam összefolyik, jóllehet csak egy kis meghülés, októberi influenza; prüszkölök, de a kollégák is. A nézőtér csöndes. Nincs krákogás, harákolás, mocorgás, meg se pisszen a nagyérdemű a maga ezerkilencszáz forintjéért.

Akkor is vidáman dudorászom, amikor, még a 2003-as év legelején, hosszú idő után (talán Spiró *Vircsaftja* óta először) odavezérelt a jó vagy rossz sorsom a József Attilába, és megdöbbenem, milyen áhitattal és gyönyörűséggel követi a nézőtér ama színészi briliózást, amit, mondjuk, a *Balfácánt vacsorára* című réges-régi bohóság szereplői produkáltak egy bizonyos előadáson. Aztán később, amikor alkalmam volt megnézni Fejes *Vonó Ignácát*, kezdtem magam gyanakvóan vizsgálgatni: vajon nem az én készülékemben van-e a hiba. A színpadon ugyanis olyan szakmai pro-

fizmust láttam megjelenni (mondjuk, Pogány Judit, Fehér Anna és Koltai Róbert játékában), amelyet bármelyik honi teátrum megirigyelhetne. (A „királyi tévé” közvetítése, sajna, szinte semmit nem adott vissza ebből.) Szóval oda akarnék kilyukadni, hogy az embernél olykor erősebbek az előítéletei.

A náthából kifele jövet meg Mikszáth kapcsán suhant át mindez az agyamon, hisz ő mondotta: csak egészség legyen, meg egy kis túrhető kártyajárás. (És milyen igaza volt.)

Kutykurutty, rikoltja, bömböli, öblögeti Döry báró sokadszor Závada Pál Mikszáth-átiratában a József Attilában. Igen. Valami békákról valóban szó van Mikszáthnál. Mintha azt *kuruttyolnák*: urrak a papok, urrak a papok. Hát ez most *expressis verbis* elég problémás textus, és tényleg semmi ok rá, hogy bárki antiklerikális propagandára próbálja használni a nemzeti klasszikust, mint tették azt az ötvenes években. (Keleti Márton készített propagandafilmet az opusból 1954-ben.) De vissza a tárgyhoz. Állam és egyház különválasztva, peres ügyekben független polgári bíróság ítélkezik Magyarhonban, s olyan skandalum, amelyet a jó palóc leír a *Különös házasságban*, nemigen eshet meg manapság. Anakronisztikus is lenne, mi tagadás. Ám Závada színpadi variánsa napvilágra hoz egy elfeledett réteget a kötelező olvasmánnyá degradált műből: a közéletben dúló elvadult viszonyokat, a nyers brutalitást, amint megjelenik éppen. Tudjuk, Mikszáthnál is erőszakkal esketik össze a szépséges Döry Máriát Buttler János gróffal. Ám itt, a József Attila színházi variánsban valóságos erőszaktétel történik, akciófilm nemzeti konzervatív díszletek között: Buttlert pisztollyal kényszerítik a frigyre, mintha csak hollywoodi scénnát látnánk, de nem a múlt század elejéről-derekáról, hanem a mából. S egyáltalán, olyan ismerős ez az egész:

Szkárosy Zsuzsa felvétele

Timkó Eszter (Döry Mária), Galambos Erzsébet (Madame Palipau), Mihályi Győző (Szucsinka) és Vándor Éva (Izsépy kontesz)

minden és mindenki megvéve, a független (akkor – hja, változnak az idők – egyházi) bíróság, az ügyvédek, az ügyészek; lefizetve a megyei kúria vagy mi, urambátyám alapon előre levajazva az ítélet, s az elítéltet még szembe is röhögik cinikus bitangok. Itt ér össze a mai magyar közélet züllöttsége és amoralitása Mikszáth múlt századi víziójával; az embernek olyan érzése van, hogy az EU-ba rugdosott vánszorgó-csúszkáló kompország állampépét az intézményesített korrupció tartja össze, s az állami élet rémületos fertője *kismiska* a XIX. század végletes és végtelen cinizmusához képest. Vagyis semmi nem változott. Sőt. Derűsebbek és kellemesebbek lettek a viszonyok.

Závada átiratában áll az idő. Minden mozdulatlan a kastélyban. Az úgynevezett közélet az udvarházban zajlik. Itt dőlnek el a dolgok, kérném tisztelettel. A díszlet is ezt tudatosítja: a kastély hatalmas sziluettje némán és mozdíthatatlanul magasodik a szereplők fölé, a kastélyszárny félköríve mozdulatlanul öleli körül a játékosokat, meghatározza sorsukat, mozgásterüket. Kívül vagyunk, belül vagyunk. Kívül vannak, belül vagyunk.

Az egyszerű aktuális és időtlen játékot igen jó érzéssel bevállaló direktor, Léner Péter rendezése a nemzeti romantika felé viszi el az előadást – már ami a kulcsint illeti. Cigánybanda húzza Döry ömeltősága duhajkodásához a talpalávalót, csattogó-villódzó villamlások, süvítő szélvihar jelzik az indulatok fölkorbácsolódását. Amúgy persze roppant vonatott a produkció; epikus tartalmakat, tudjuk, elég nehéz izgalmasan színre vinni. Küzdenek is a játékosok becsülettel, hogy előbányásszák a meseszöveg indái alól a drámai magot.

Különmű színészi alakítások élnek egymás mellett a színpadon, egyúttal azt is jelezve, hogy nemcsak a korábbi szórakoztató profil, hanem a társulat is *átépítés* alatt van a József Attilában. A legjobb Györfly András viharzó Döryje és a debreceni Háy János-remekből, *A Gézagyekből* jött Maday Gábor feszes-fegyelmezett Buttler grófja. Györfly Döryjének telt, zengő orgánuma, habzó szenvedélye, duhaj virtusa pompás figurát ad ki, bár inkább móriczi karakterrel, mint mikszáthival (mondjuk, az *Úri muriból*). Maday aprólékosan rakja össze az ifjú gróf alakját: acélos keménységét, a jellem átlátható gerinccességét (jé, egy jellemes ember a színpadon) s az ostoba, belül dúló, néma drámát, ami után végül halálba hajszolódik. Azazhogy halljuk-tudjuk, hogy Buttler hullája eltűnt, üres koporsót temettek el fabábuval, s a kommentátor (Besenczi Árpád) cinkosan összekacsint a nézővel: ugye tudjuk mi egymás közt, hogyan is esnek ezek a dolgok. Ejh, csak egészség legyen... Bírálták is eleget Mikszáthot megengedő adomázása miatt, nekem meg most hirtelen az a vad ötletem támadt, hogy ama meg-

engedő összekacsintás az emberekkel egy egész rezsimit legitimált elég hosszú időre. Kérdés: vajon van-e átjárás Mikszáth adomás realizmusa, a harmincas évek úri Magyarországa, Kádár ország-lása és a mai igazán konfúzus világállapot között? De ez már igazán nem tartozik a színírálat illetékességi körébe.

Závada kitűnő figurákat faragott a ráérős mikszáthi epikából, mondhatni, vérszemet kapott, amikor korunk hőseinek galériáját álmodta színre. Az álszent, ám végtelenül cinikus és gyilkosan kőkemény Szucsinka tiszteletest (Mihályi Győző lenyalt hajú, pompás Tartuffe-plébánosa valóban bicskanyitogató figura), a csak percekre elővillanó Medve doktort (Andorai Péter egy Csehov-dramából sétál át Mikszáthba, elegánsan, stílusosan, a kurta percek alatt többet elmondva erről a világról, mint más szereplők a hosszú tirádák alatt). Döry Mária-t Timkó Eszter játssza, eleven szenvedéllyel; az ítélkező egyházi bíróság nagy hatalmú főnökét Bánffy György adja, szabatosan, szakszerűen, némi malíciát is megengedve magának. Igen, így kell ezt csinálni: előbb elmeszeljük a delikvenst, majd jovialisan vállon veregetjük.

Hanem az előadás egésze meglehetősen statikus, vonatott, a hosszú percek alatt, míg elmesélik a cselekményt, vagy lejátsszák a retorikus rituálékát, leül a produkció, és nem is akarózik nagyon talpra állnia. A grandiózus és monumentális díszlet (tervezője: Horesnyi Balázs) ugyan esztétikus és funkcionális, ám igencsak beszűkíti a színészek mozgásterét. (A színpad előterében ide-oda úztatott papírhajócskákat inkább elfeledném.)

Meglehetősen ellentmondásosra sikerült tehát az új Mikszáth-adaptáció – lehet, hogy később sikeres szériadarab lesz belőle. Az efféle konzervatív színházban engem többnyire a nyelv ragad magával, a mikszáthi mondatok, amelyeket hibátlan dramaturgiai érzéssel bocsátott színpadra Závada Pál. Györfly András vendégszereplése a produkción túlmutató élmény. A múlt századi közállapotok ábrázolása némi vigaszt nyújthat mai finnyáslelkűeknek.

MIKSZÁTH KÁLMÁN: KÜLÖNÖS HÁZASSÁG (József Attila Színház)

SZÍNPADRA ÍRTA: Závada Pál. **DÍSZLET:** Horesnyi Balázs. **JELMEZ:** Vágó Nelly. **DRAMATURG:** Morcsányi Géza. **RENDEZŐ:** Léner Péter.

SZEREPLŐK: Maday Gábor, Györfly András m. v., Timkó Eszter, Lévey Viktória, Ujréti László, Dányi Krisztián, Sztankay István, Szabó Éva, Mihályi Győző, Andorai Péter, Besenczi Árpád, Háy János, Ferencz Valentin, Galambos Erzsébet, Vándor Éva, Kocsis Judit, Józsa Imre, Bánffy György, Juhász György, Láng József, Miskovics Róbert, Gábrriel Zoltán.